

related to national politics that assists their further development and functioning; so, the state assures all ethnic groups right to national and cultural autonomy, in partly the use and education in mother tongue or study of the mother tongue in state educational establishments, the creation of national cultural establishments. It was marked the actuality of the proper facilities creation in order to develop all ethnic languages and cultures, their free usage in mother tongues in all spheres of public life. There were the changes of curricula for schools with Russian, Moldavian, Hungarian languages of education highlighted and there were elective and optional courses implementation emphasized. The actualization of the creation of appropriate conditions for the development of all national languages and cultures, their free use of their native languages in all spheres of public life. Changes are reflected in the creation of textbooks, teaching aids and curricula for schools with Russian, Moldovan, and Hungarian languages of instruction. The introduction of courses and electives, which acted at schools of national minorities and national-cultural societies where the native language of national minorities was studied.

The acted at schools of ethnic groups and at cultural societies, where the mother tongue of ethnic groups was studied; a transition from the optional study of the mother tongue to the introduction of it as educational subject and the creation of corresponding classes and schools is traced. It was set that under independent Ukraine (1991–2010) a government created the best facilities for mother tongue education in schools of ethnic groups, and also it was investigated, that ethnic groups which lived on territory of Ukraine in order of having cultural and common differences, and forms of mentality diversity in their correlation acquire the system unity transforming into a certain organizational cohesion.

Keywords: textbooks; native language; development; curricula; schools for ethnic groups; schools with teaching children in their-tongue under.

УДК 37.015.31:316.46-053.5

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКО-ЛІДЕРСЬКИХ ТА ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Л. М. Шевчук,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу економіки та управління
загальною середньою освітою,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: sh_l_m@ukr.net*

У статті уточнено визначення понять «управлінські здібності», «лідерські здібності», «підприємницькі здібності» молодших школярів. Розглянуто специфіку програмно-методичного забезпечення для розвитку управлінсько-лідерських та підприємницьких здібностей учнів початкової школи. Описано змістові лінії відповідної авторської програми курсу за вибором, які передбачають розвиток активності, ініціативи, здатності генерувати нові ідеї та запалювати ними інших; здатність до прогнозування, прийняття рішень, вміння планувати індивідуальну та колективну навчальну діяльність; здійснювати організацію, керівництво та координацію навчальної діяльності, контроль, корекцію отриманих результатів за необхідності; вміння налагоджувати контакти, спілкуватися з оточуючими, працювати в команді; формування умінь роботи із текстовою інформацією; виховання відповідних рис характеру та якостей особистості.

Ключові слова: управлінські здібності; лідерські здібності; підприємницькі здібності; розвиток молодших школярів; програмно-методичне забезпечення.

Постановка проблеми. Забезпечення потреб сучасного українського суспільства та економіки у талановитих лідерах, професіоналах-управлінцях та успішних підприємцях можливе завдяки здійсненню кропіткої роботи з розвитку управлінсько-лідерських та підприємницьких здібностей школярів, починаючи з молодшого шкільного віку, що потребує відповідного програмно-методичного забезпечення.

Аналіз літератури з проблеми дослідження. У довідкових виданнях управлінські здібності визначено як «здібності, структура яких узагальнює організаторські і комунікативні здібності ...» [5].

У трактуванні О. Свіріна управлінські вміння школярів – це «система вмінь людини у галузі управління собою та оточуючими людьми для ефективного вирішення навчальних і життєвих проблем; ця система включає такі вміння як: аналізувати і систематизувати інформацію, визначати сутність проблеми, визначати ціль, планувати діяльність, розподіляти наявні ресурси, організовувати виконання запланованих заходів, контролювати і регулювати хід виконання роботи, оцінювати результати, досягати визначених цілей, узагальнювати і систематизувати отриманий у ході діяльності досвід» [4, с. 9]. Водночас науковець пропонує концептуальні положення та модель системи розвитку управлінських вмінь школярів.

О. Яценко перелічує лідерські якості відповідно до основних функцій менеджера [7, с. 498]: планування – ентузіазм, рішучість, енергійність, здатність дивитися вперед, розвинена інтуїція, вміння діяти відповідно до ситуаційних змін, самоменеджмент; організація – вміння досягати результатів, самодисципліна, здатність приймати складні рішення в умовах дефіциту часу та відсутності надійної інформації, вміння ефективно спілкуватися, опірність до стресу, вміння розпоряджатися своїм часом; мотивування – впевненість, порядність, вміння вести за собою, самовдосконалення, здатність впливати на інших, вміння визначати та розвивати таланти, вміння вселити впевненість в успіх спільної справи; контроль – готовність надати підтримку, здатність дивитися уперед, чесність та цілісність, тактовність.

Д. Алфімов виділяє три визначальних (на його думку) компоненти лідерських якостей: загальні риси лідера як система його ціннісних орієнтирів і ставлення до навколишнього світу та людей; лідерська поведінка як умова взаємного сприйняття, взаєморозуміння, взаємооцінки; ситуація, у якій діє лідер як передумова успішної діяльності. Науковець пропонує моделі наступності виховання лідерських якостей школярів молодшого, середнього, старшого шкільного віку [1]. Зокрема, 1–2 класи – це активність, здатність до товариських взаємин, вміння слухати співрозмовника; 3–4 класи – рішучість, готовність учня до самостійного виконання завдань, упевненість в собі.

І. Пескова вважає, що феномен лідерства і лідерських здібностей у молодшому шкільному віці обумовлений специфікою вікових та індивідуальних особливостей дитини, його активністю і «соціальною ситуацією розвитку», тому розроблена ним програма формування позитивних якостей лідера-школяра включає два напрями – роботу з дітьми, роботу з дорослими (педагогами і батьками).

А. Семенов виокремлює лідерські якості особистості (активність, відповідальність, самостійність, ініціативність, емоційна стійкість), необхідні для розвитку школярів молодших класів, та пропонує педагогічну модель для їх виховання засобами рухливих ігор.

За Й. Шумпетером підприємницькі здібності – це унікальна здатність просування інновацій за допомогою ризикового бізнесу. На думку А. Філіпенка, «підприємницька здібність – набір якостей, умінь, здібностей людини, що дозволяють йому знаходити і використовувати краще поєднання ресурсів для виробництва, продажі товарів, ухвалювати розумні послідовні рішення створювати і застосовувати новини, йти на допустимий, виправданий ризик» [6, с. 17].

Наразі описано аспекти готовності молоді до підприємницької діяльності (А. Філіпенко), формування особистісної готовності учнів загальноосвітньої школи до підприємницької діяльності (Н. Побірченко), підприємницькі уміння як складник життєвої компетентності учнів професійно-технічних закладів (О. Проценко), педагогічні основи підготовки старшокласників до підприємницької діяльності у приватному бізнес-ліцеї (Д. Алфімов).

Водночас недостатньо дослідженою є проблема програмно-методичного забезпечення розвитку управлінсько-лідерських та підприємницьких здібностей учнів початкової школи.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у розгляді специфіки програмно-методичного забезпечення розвитку управлінсько-лідерських та підприємницьких здібностей молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Управлінсько-лідерські та підприємницькі здібності учнів початкової школи – це комплексне утворення, тому розроблення відповідного програмно-методичного забезпечення потребує ґрунтовного підходу та врахування вікової специфіки молодших школярів, що враховано нами під час написання відповідної авторської програми курсу за вибором «Отамани». Зокрема, передбачено такі змістові лінії:

- розвиток активності, проактивності, ініціативи, здатності генерувати нові ідеї та запалювати ними інших, творчих здібностей школярів;
- розвиток умінь прогнозування, прийняття рішень, планування діяльності, здійснення самоорганізації та організації, керівництва та координації, контролю, корекції отриманих результатів (за необхідності);
- розвиток здатності до налагодження приязних стосунків, комунікативних умінь, формування умінь роботи в команді;
- формування умінь роботи із текстовою інформацією, створення власних текстів;
- виховання відповідних рис характеру та якостей особистості.

Розвиток активності, проактивності, ініціативи, здатності генерувати нові ідеї та запалювати ними інших, творчих здібностей учнів передбачає ознайомлення із поняттями «активна людина», «пасивна людина», «проактивність»; формування мотивації до вияву ініціативи, вправління у доборі із запропонованих способів виявлення ініціативи після аналізу

запропонованих ситуацій, пропонування власних способів виявлення ініціативи; вибір або зміну позиції; розвиток здатності генерувати нові ідеї, використовуючи запропоновану інформацію та запитання, вміння надихати інших, використовуючи харизму, переконливі аргументи; формування мотивації до творчості та розвиток творчих здібностей школярів шляхом виконання завдань.

Школярі мають усвідомити важливість цілепокладання для керівника, лідера, підприємця, який ставить перед підлеглими цілі, обґрунтовує їх важливість, прослідковує за досягненням їх, оцінює результат.

Доцільним є ознайомлення учнів із різноманітністю цілей:

- довготривалі, середньострокові, короткотривалі (довготривалі цілі впливають на визначення середньотривалих, а ті – на формулювання короткотривалих цілей);
- важливі для усього людства, народу, групи людей, однієї людини;
- першочергові (невідкладні), наступні після першочергових, відстрочені;
- загальношкільні, загальнокласні, групові, індивідуальні (за кількістю учасників для досягнення);
- чітко сформульовані (описано результат, зміст, визначено часовий проміжок) або розмиті;
- реалістичні або нереалістичні;
- доступні, малодоступні або недоступні для досягнення та перевірки їх реалізації.

Поступово впроваджується вправління у доборі цілей (із запропонованих), самостійному формулюванні їх.

Молодші школярі ознайомлюються із поняттям «прогнозування»; важливістю прогнозування наступних подій для лідера, керівника, підприємця, механізмом прогнозування; видами прогнозування.

Учні початкових класів отримують уявлення про важливість та необхідність для лідера, керівника, підприємця сформованості уміння приймати рішення, ознайомлюються із механізмом прийняття рішення (аналіз, оцінка ситуації, пошук, виявлення можливих способів вирішення проблеми, вибір одного із варіантів, реалізація рішення, його корекція, якщо необхідно) та різними способами прийняття рішень, їхніми позитивними і негативними аспектами; типами рішень; способами (стратегіями) прийняття рішень, вимогами до рішень. Школярі мають усвідомити залежність якості управлінського рішення від кількості окреслених альтернатив, оптимальності поєднання жорсткості та гнучкості, відповідної інформації; важливість своєчасності рішення, корекції невдалого рішення та навчальний ефект помилкових рішень.

Доцільним є ознайомлення із поняттям «планування», його сутністю, механізмом планування (формулювання цілей, організація виконання, контроль), специфікою та відмінностями у плануванні індивідуальної та колективної діяльності, видами планування (попереднє або поточне,

короткострокове або перспективне, жорстке або гнучке, деталізоване або узагальнене, індивідуальне або колективне); із важливістю контролю, принципами його організації, видами контролю, специфікою корекції та вправлення у формуванні відповідних умінь.

Розвиток умінь організації, керівництва та координації, контролю, корекції отриманих результатів (за необхідності) здійснюється шляхом пояснень учителя і вправлень під час парної та групової роботи.

Важливим є розвиток здатності до налагодження приязних стосунків, комунікативних умінь молодших школярів, що передбачає формування вмінь встановлювати контакти; здійснювати підготовку до розмови для визначення та усвідомлення мети розмови, добору аргументів тощо (якщо можливо); усвідомлення важливості уміння слухати співрозмовника, виявляти до нього увагу, емпатії до співбесідника (налаштування на емоційний стан співбесідника), активність та доброзичливість під час розмови; намагатися не сперечатися; оптимально користуватися вербальними та невербальними засобами, стримувати інших від конфліктів, знати способи вирішення конфліктів, застосовувати їх на практиці.

Водночас відбувається ознайомлення з етикетними формулами. Школярі вправляються у використанні етикетних формул під час спілкування у парах, групах, рольових ігор, драматизацій.

Для формування умінь роботи в команді доцільним є ознайомлення учнів із такими моделями співпраці у парах:

- спільно-наслідувальна (гра «Вчитель – учень») – передбачає навчання учнем товариша (або товаришів) через наслідування;
- спільно-контрольовальна (гра «Виконавець – контролер») – містить контроль та корекцію учнем виконання навчального завдання товаришем;
- спільно-індивідуальна модель (гра «Скарбничка») – містить елементи одночасної індивідуальної роботи;
- спільно-рівноправна модель (гра «Партнери») – будується на партнерських стосунках школярів.

Важливою умовою ефективного застосування співпраці у групах є засвоєння та дотримання спеціальних правил.

Відповідно до програми курсу за вибором для розвитку управлінсько-лідерських і підприємницьких умінь учнів початкової школи «Отамани» доцільним є ознайомлення школярів із такими інтерактивними технологіями навчання:

- «Мікрофон» – учні по черзі висловлюються, отримуючи мікрофон;
- «Мозкова атака» – школярі накопичують ідеї за певним завданням;
- «Акваріум» – організація групової дискусії (за якою спостерігають інші учні) в центрі класу;
- «Триступенева інтерв'ю» – учні беруть інтерв'ю один в одного (один запитує – інший відповідає, а третій записує);
- «Навчаючись – учусь» – школярі знайомляться з інформацією та розповідають про прочитане товаришеві (товаришам);

- «Думай сам – обговорення з партнером – обговорення у групі» – учні обдумують проблему самостійно, обмінюються думками спочатку у парах, а потім у групах;

- «Розворуши клас» – група обговорює проблему, далі один із учнів переходить у сусідню групу і доповідає про результати обговорення;

- «Карусель» – учні обговорюють проблему, сидячи у двох колах: внутрішньому (нерухомому) і зовнішньому (рухливому), за сигналом учні переміщуються і спілкуються з новим партнером;

- робота у групах із виконанням школярами ролей спікера (керівника групи), секретаря, доповідача;

- «Дерево рішень» – учні у групах заповнюють схему вирішення проблеми, яка не має однозначного рішення.

Формування умінь роботи з текстовою інформацією передбачає формування умінь її добирати, опрацьовувати, редагувати та конструювати тексти, а також створювати власні.

Для ефективного розвитку управлінсько-лідерських та підприємницьких здібностей учнів початкової школи необхідним є виховання, розвиток таких рис характеру та якостей особистості, як цілеспрямованість, наполегливість, впевненість у собі, сміливість, рішучість, старанність, відповідальність, самостійність, доброзичливість, чуйність, здатність до емпатії, уважність, дисциплінованість тощо.

Висновки. Розроблену нами програму курсу за вибором для розвитку управлінських та підприємницьких здібностей молодших школярів «Отамани» побудовано за концентричним принципом, вона передбачає ознайомлення учнів із системою понять та практичне вправління, що сприятиме ефективному розвитку відповідних умінь, вихованню рис та якостей особистості. Водночас необхідним є розроблення навчально-методичного забезпечення для реалізації курсу за вибором.

Використані джерела

1. Алфімов Д. В. Структура лідерських якостей особистості школяра / Д. В. Алфімов. – Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – 2010. – № 6 (41). – С. 35–44.

2. Калініна Л. М. Сутність феномена управління / Л. М. Калініна // Директор школи: Україна. – 2000. – № 2. – С. 26–33.

3. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко; за ред. О. І. Пометун. – К.: А.С.К., 2006. – 192 с.

4. Свирин А. А. Социально-педагогические условия развития управленческих умений у школьников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / А. А. Свирин. – М., 2007. – 220 с.

5. Глумачний словник психологічних термінів [Електронний ресурс] // Психологічний портал Smerfero. – Режим доступу: <http://smerfero.com/dictionary/upravlinski-zdibnosti>

6. Філіпенко А. В. Готовність молоді до підприємницької діяльності як філософсько-педагогічна проблема / А. В. Філіпенко // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2009. – Вип. 3. – С. 13–18.

7. Яценко О. М. Лідерські якості в структурі складових компетентностей менеджерів / О. М. Яценко // Молодий вчений. – № 6 (33). – 2016. – С. 496–501.

References

1. Alfimov D. V. Struktura liderskykh yakostei osobystosti shkoliara / D. V. Alfimov. – Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. – 2010. – No 6 (41). – S. 35–44.
2. Kalinina L. M. Sutnist fenomena upravlinnia / L. M. Kalinina // Dyrektor shkoly: Ukraina. – 2000. – No 2. – S. 26–33.
3. Pometun O. I. Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnolohii navchannia : nauk.-metod. posibn. / O. I. Pometun, L. V. Pyrozhenko ; za red. O. I. Pometun. – K. : A.S.K., 2006. – 192 s.
4. Svirin A. A. Social'no-pedagogicheskie uslovija razvitija upravlencheskih umenij u shkol'nikov : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Aleksandr Aleksandrovich Svirin. – M., 2007. – 220 s.
5. Tlumachnyi slovnyk psykholohichnykh terminiv [Elektronnyi resurs] // Psykholohichnyi portal Smerfero. – Rezhym dostupu: <http://smerfero.com/dictionary/upravliniski-zdibnosti>
6. Filipenko A. V. Hotovnist molodi do pidpriemnytskoi diialnosti yak filosofsko-pedahohichna problema / A. V. Filipenka // Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika. – 2009. – Vyp. 3. – S. 13–18.
7. Yatsenko O. M. Liderski yakosti v strukturi skladovykh kompetentnosti menedzheriv / O. M. Yatsenko // Molodyi vchenyi. – No 6 (33). – 2016. – S. 496–501.

Шевчук Л. Н.

ПРОГРАММНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАЗВИТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКО-ЛИДЕРСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье уточнено определение понятий «управленческие способности», «лидерские способности», «предпринимательские способности» младших школьников.

Рассмотрена специфика программно-методического обеспечения для развития управленческо-лидерских и предпринимательских способностей младших школьников. Описаны содержательные линии соответствующей авторской программы курса по выбору, которые предусматривают развитие активности, инициативы, способности генерировать новые идеи и зажигать ими других; способность к прогнозированию, принятия решений, умение планировать индивидуальную и коллективную учебную деятельность; осуществлять организацию, руководство и координацию учебной деятельности, контроль, коррекцию полученных результатов при необходимости; умение налаживать контакты, общаться с окружающими, работать в команде; формирование умений работы с текстовой информацией; воспитание соответствующих черт характера и качеств личности.

Ключевые слова: управленческие способности; лидерские способности; предпринимательские способности; развитие младших школьников; программно-методическое обеспечение.

Shevchuk L.

CONTENT FEATURES OF THE CURRICULUM FOR THE DEVELOPMENT OF MANAGEMENT, LEADERSHIP AS WELL AS ENTREPRENEURIAL SKILLS OF THE JUNIOR PUPILS

The article specifies the definition of the terms *management skills*, *leadership*, *entrepreneurial skills* of the junior pupils.

The content features of the curriculum for the development of management and leadership as well as entrepreneurial skills of the pupils of the "Otaman (chieftain)" primary school were considered. In particular, the author describes the content lines of the curriculum: the development of the junior schoolchildren's activity (which turns into proactiveness), initiative, ability to generate new ideas and inspire others with them; ability to targeting (acquaintance with the kinds of purposes, objectives formulation, the choice of the highest priority objectives), forecasting

(individual or collective forecasting, various scenarios of the sequence of the events); decision making (making individual or collegiate choice of alternatives, formulation of possible solutions); planning (nature, specificity and differences in the planning of individual and collective activity, types of planning); ensuring organization, management and coordination of training activities; control (its nature and types); improving negative sides, if necessary; ability to establish contacts, communicate with others (using etiquette formulas for communication), teamwork (following the rules of the group (pair) work, applying different models of cooperation, interactive learning technologies); forming skills of working with text information (conduct search and processing it, creating one's own texts); developing relevant personality traits (mental ballast, stress resistance, energy, determination, enterprise, responsibility, sociability, etc.).

Keywords: management skills, leadership skills, entrepreneurial skills, development of junior pupils, curriculum.

УДК 373.5.014:061

АДАПТАЦІЯ СУЧАСНОГО АМЕРИКАНСЬКОГО ПІДРУЧНИКА В УМОВАХ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ

О. М. Шпарик,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки,

Інститут педагогіки НАПН України,

e-mail: shparyk@mail.ru

Стаття розкриває засадничі положення американських вчених щодо проблеми диференціації навчання та її забезпечення в системі середньої шкільної освіти США. Визначено, що диференціація навчання досягається шляхом забезпечення кожного учня навантаженням, відповідно до його індивідуальних можливостей та врахування психологічних особливостей сприйняття навчального матеріалу. З'ясовано, що суттєвою особливістю технології диференціації навчання є її зв'язок з навчально-методичним забезпеченням освітнього процесу, а провідна роль в реалізації диференційованого підходу належить підручнику. Виокремлено основні вимоги до створення сучасного американського підручника, адаптованого до диференційованого процесу навчання.

Ключові слова: диференційоване навчання; підручникотворення; середня шкільна освіта; США.

Одним із важливих напрямів реформування шкіл в Україні є гуманізація сучасної освіти. Сьогодні відбувається перебудова навчально-виховного процесу на користь тих форм навчання, які не просто забезпечують учнів нагромадженням знань, умінь та навичок, а створюють умови для формування у майбутніх фахівців здатності до самостійного прийняття рішень, розвивають у них готовність до самоосвіти, відповідальність за свою освіченість і рівень знань [1]. Особистісно орієнтоване навчання, що сприяє розумовому, моральному, емоційному і фізичному розвитку учня, розкриттю його творчих можливостей, забезпеченню різноманітних умов для становлення індивідуальності дитини з урахуванням її вікових особливостей – головна цільова установка передових загальноосвітніх шкіл. Утвердження особистісно орієнтованої парадигми шкільної освіти зумовлює